

GÜÇLENDİRİLMİŞ PARLAMENTER SİSTEM:

İKİNCİ “TEMEL TAŞ”: GÜÇLÜ VE İSTİKRARLI YÜRÜTME:

Yazıma başlarken, “*istikrar*” üzerine birkaç düşüncemi paylaşmak isterim:

- 1) “*Tek kişi*” sistemleri *istikrarsızlığın en büyüğünü yaratır*; çünkü istişare ve kolektif akıl aranmaz (denge-denetim yoktur), bu sebeple öngörülebilirlik de yok olur. Parlamenter sistemin avantajı; kolay kolay “*gücün kişiselleşmesi*” *oluşmuyor*, zira yürütme gücü *Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında* paylaşılıyor. Aynı zamanda, yarı-başkanlık sistemi gibi iki başlılık da yaratmıyor: Zira, parlamenter sistemde roller çok farklı; Bakanlar Kurulu *icraatçı*, Cumhurbaşkanı ise bir “*denge-denetim*” Siyasi partilerin gücünden dolayı, Bakanlar Kurulu ve Meclis çoğunluğu arasında “*güçler birliğinin*” oluşmasını *tarafsız ve denetim görevi olan bir Cumhurbaşkanı* önlemektedir.
- 2) “*Yürütmede istikrarı*” optimum düzeyde sağlamak için 2 temel alan dikkate alınmalıdır: i) Temsilde adaleti ve yönetimde istikrarı bir arada hedefleyen bir *seçim sistemi* [Örneğin, 1970’lerde istikrarsızlığın sebebi parlamenter sistem değil; *ülke barajı olmaması*], ii) Alternatif bir hükümet yokken Meclis görevdeki hükümeti düşürebilirse; bu da istikrarsızlık yaratır. Buna karşı, “*rasyonelleştirilmiş parlamentarizmin*” en önemli silahlarından biri; “*Kurucu/Yapıcı Güvensizlik Oyudur*”. Diğer bir ifadeyle, Meclis alternatif bir hükümet çıkaramıyorsa, iş başındaki hükümeti de düşüremiyor.
- [Koalisyon konusu: Koalisyonlar *her sistemde* çoğaldı: İster başkanlık sistemi olsun ister parlamenter sistem olsun, koalisyonlar zaman zaman olur, bu kaçınılmazdır: Özellikle seçim sistemlerinin demokratikleşmesi, barajların düşmesi ve siyasi parti sayısının artmasıyla dünyada her sistemde koalisyonlar çoğaldı. *Koalisyonlar ille istikrarsızlık üretmez*. Almanya, Avusturya: 70 yıldır koalisyonlarla yönetiliyor, hükümetlerin kurulması birkaç hafta sürüyor ancak *4 yıllık ortak program üzerinde anlaşma sağlandığından* (koalisyon protokolü) öngörülebilirliği ve kolektif akli güçlendiren bir yapıdır].

1-KURUCU/YAPICI GÜVENSİZLİK OYU:

Meclis güçlü olmalı ve Hükümeti denetlemeli, ancak halktan belli bir süre için yetki alan Hükümetin de etkin şekilde ülkeyi yönetebilmesi, icraat yapabilmesi gerekiyor.

“Rasyonelleştirilmiş Parlamantarizmin” mekanizmaları sistemimize dahil edilmelidir. Örneğin: “Kurucu/Yapıcı Güvensizlik Oyu” sistemi getirilmelidir. [Alman sistemi: Konstruktives Misstrauensvotum]. Özetle; istikrarsızlık neden oluşur? Alternatif bir hükümet yokken bir

hükümetin düşmesiyle istikrarsızlık oluşur. Bunu önlemenin basit bir yöntemi vardır: *Parlamento, sadece alternatif bir hükümet kurabiliyorsa, görevdeki hükümeti düşürebilmelidir.*

2-CUMHURBAŞKANI MAKAMI: BİR İSTİKRAR UNSURU OLARAK TASARLANMALI

Güçlendirilmiş Parlamenter Sistemde, Cumhurbaşkanı makamı icraatçı olmayacaktır, ancak tamamen “sembolik” de olmamalıdır. Çok önemli 3 temel vazifesi olmalıdır:

1. i) Ülkemizin/milletimizin birliğini temsil edecek, bu birlik-beraberliği güçlendirecek (tüm kesimlerle empati kuracak, her vatandaşın hak ve özgürlüklerine sahip çıkacak), bu sembolik değil yaşamsal bir görevdir, ii) Devletin işleyişinde, hukuk devletinin korunmasında, yolsuzlukla mücadelede bir denge-denetim işlevi görecek (bir nevi “emniyet supabı”) ve iii) Gelecek seçimlerde seçilecek Cumhurbaşkanının önemli bir üçüncü vazifesi daha olacaktır: 1-2 yıllık “geçiş/onarım döneminin” sonunda, parlamenter sisteme dönüşü koordine edecek, neredeyse sınırsız yetkilerinden vazgeçecek.

Böyle bir Cumhurbaşkanı için, gerekli çerçeve, ana hatlarıyla şöyledir:

1. i) Tarafsız/partisiz olmalı (*geçiş döneminde* farklı olabilir-ama yine de o dönemde de *fiilen* tarafsız davranmalıdır-, ancak Anayasa reformu sonrası mutlaka partisiz olmalıdır); partili cumhurbaşkanı sisteminde toplumda kutuplaşma ve katı disiplinli partilerden dolayı yasama-yürütme arasında “güçler birliği” oluşuyor. Geçmiş sorunların tekrar etmemesi için bu sefer Cumhurbaşkanının *tarafsızlığı somut şekilde* tanımlanmalıdır, ii) Tek başına kullanacağı yetkiler dar, açık ve net şekilde tanımlanmalıdır [“gri bölge” kalmamalı] ve sadece “denetim” türü yetkileri olmalıdır (örneğin; Kanunları Anayasa Mahkemesine götürme hakkı, Kanunları Meclis’e geri gönderme hakkı – ama sadece “geciktirici veto” şeklinde), iii) Kesinlikle olmaması gereken yetkiler şunlardır: Dünyada yapılan tüm araştırmalarda, demokrasiden çıkışa yol açan en tehlikeli Cumhurbaşkanı yetkileri şunlardır; takdirine kalmış şekilde Meclis’i fesih, tek başına kararname çıkarma ve tek başına OHAL ilan etme yetkileri. Bu yetkiler kesinlikle olmamalıdır. [Meclis’i fesih yetkisi ayrıntılı kurallara bağlanmalıdır, Cumhurbaşkanının inisiyatifinde olmamalıdır: Tüm alternatiflerin denenmesine karşın, hükümetin kurulamaması durumunda kullanılabilir. Bakınız, Yasama yazısı/Güvenoyu sistemi], iv) Cumhurbaşkanı, sadece “kolektif akıl” arayışında dar bir çerçevede yer alacaktır. Örneğin, Bakanlar Kurulu

Kararnamelerine sadece hukuka aykırı bir durum gördüğünde imzadan imtina edebilir [“yerindelik” değil; hukuka uygunluk anlamında bir kontroldür].

Ülkemizi 21. Yüzyıla taşıyacak, ülkemizin ve devletimizin birliğini temsil edecek, demokrasiyi ve hukuk devletini güçlendirecek, çağdaş Cumhuriyet’e saygılı, her bireyin temel hak ve özgürlüklerini koruyacak, birlik beraberliğimizi güçlendirecek, dürüst (yolsuzluk ve israfla etkin mücadele edecek), tüm kesimlerle empati kurabilecek, şiddet dilinden uzak duracak, uluslararası ilişkilerde [Başbakanın katılmadığı/icraatçı olmayan toplantılarda] ülkemizi doğru temsil edecek bir Cumhurbaşkanı hayal ediyorum.

*Cumhurbaşkanının seçim usulü: i) Tercihim (geleneksel parlamenter sisteme uygun olarak) Meclis tarafından seçilmesidir. [Nazizm/Faşizmi yaşamış Almanya ve İtalya’nın ve birçok Avrupa ülkesinin sistemidir]. Zira, halk tarafından seçim (“30 milyon oy psikolojisi” yüzünden), ülkemizde gördüğümüz üzere, tam yerleşmemiş demokrasilerde *gücün kişiselleşmesine ve demokrasiden çıkışa, “mutlak başkanlığa”,* yol açıyor [Prof. Robert Elgie, 50 ülke üzerinde yaptığı ayrıntılı araştırmanın sonuçları. Prof. Emeritus Juan Linz ise, halk tarafından seçimle yarı-başkanlık sistemine yaklaşan sistemin “*anayasal diktatörlüğe*” zemin hazırladığını vurgular]. ii) Ancak, eğer herhangi bir sebeple *halk tarafından doğrudan seçimin* devamına karar verilirse: *Yine de parlamenter bir sistem kurulabilir* (Finlandiya, Avusturya, İrlanda gibi) ama demokratik kalabilmesi için çok ciddi ek önlemler gerekecektir: i) *O durumda mutlaka tek dönem kuralı getirilmelidir*, ii) *Cumhurbaşkanı yetkileri çok dar ve ayrıntılı tanımlanmalı ve iii) Cumhurbaşkanının tarafsızlığının da daha ayrıntılı tanımlanması* gerekecektir. [Her şeye rağmen risklidir: “30 milyon oy” psikolojisi yüzünden seçilen Cumhurbaşkanı kendisini milletvekillerinin – ortalama 100.000 oy – üzerinde görüyor. Oysa Meclis kurumsal olarak *halkın %100’ünü* temsil ediyor, her Milletvekili milletin tamamını temsil ediyor].*

CB görev süresi ve dönemleri: Meclis seçerse kanaatimce 5 yıllık 2 dönem olabilir. Halk tarafından seçim devam ederse mutlaka TEK dönem olmalıdır. Kanaatimce; Meclis görev süresi 4 yıl, Cumhurbaşkanı görev süresi 5 yıl olabilir. [Tek dönem olaksa: 5 veya en fazla 6 yılı öneririm, 7 yılı biraz uzun buluyorum]. Cumhurbaşkanı, görev süresi bitince aktif siyasete dönememeli (örneğin Başbakanlık yolu kapatılmalı). Bu hususlar çok net şekilde Anayasada belirlenmelidir. Katı süre kısıtlamaları, demokrasinin muhafazası için en kritik konudur.

Cumhurbaşkanının sorumluluğu: i) Göreviyle ilgili konularda, anayasayı ihlal durumunda Meclis’in nitelikli nisapla kararı ile Yüce Divan’da yargılanma/azledilme prosedürü öngörülebilir, ii) Kişisel suçlar için milletvekilleri gibi görev boyunca dokunulmazlık olmalı;

sonrasında her vatandaş gibi yargılanabilmeli.

3-BAKANLAR KURULU: KOLEKTİF AKLIN GERİ DÖNÜŞÜ

Parlamente sistemde, ülke yönetiminin esas yetkisi ve sorumluluğu Bakanlar Kurulu'ndadır. Bakanlar Kurulu kolektif karar alan bir organdır [istişare/kolektif akıl]. *Bakanlar Kurulu sadece Meclis'e karşı sorumlu olmalıdır* (Cumhurbaşkanına karşı değil). Bakanlar Kurulu'na Başbakan başkanlık eder. [Sadece bir OHAL kararının alınacağı Bakanlar Kurulu'na Cumhurbaşkanı başkanlık etmelidir].

Tek kişilik kararnamelere son verilecek: Eskiden olduğu gibi Bakanlar Kurulu kolektif olarak karar alacaktır. *"Karşı-imza" ilkesi gereği* Cumhurbaşkanının da tüm kararlarında siyaseten sorumlu olan Başbakan/Bakan/Bakanlar Kurulu'nun imzası olacaktır. *Tüm atamalarda, Kararnamelerde istişare ve kolektif akıl tekrar işleyecektir.* [Kritik atamalar için ayrıca, Meclis'te şeffaf mülakat ve Meclis'in üye tam sayısı salt çoğunluğu ile veto hakkı olmalıdır].

4-YÖNETİMDE İSTİKRAR: SEÇİM BARAJI

Seçim sistemlerine *Yasama notumda* kısaca değindim, kitabımda da uzun bir bölümdür. Burada ayrıntılara girmek istemiyorum ama özetle: Ülke barajı 0 olmamalı, bu da istikrarsızlık yaratır. Kitabımda: %4 baraj öneriyorum ancak %3, %4 veya %5'in (tüm bu rakamların) makul olduğunu vurguluyorum. [Avrupa'da barajlar; %0, %3, %4 veya %5 genel olarak. Ancak barajın 0 olduğu ülkelerde genelde dar bölge sistemi var; diğer bir ifadeyle, o ülkelerde yapısal olarak *"çoğunluk sistemi"* zaten fazla partinin Meclis'e girmesini önüyor. Birçok ülkede ülke barajını "yumuşatan"; örneğin 3 seçim bölgesinde MV seçtiren Meclis'e girer tarzında hükümler de vardır].

Av. Ece Güner Toprak.